

ÂŞIK TARZI TÜRK ŞİİR GELENEĞİNDE SEVGİLİ TİPİ

TYPE OF LOVER IN ÂŞIK STYLE TURKISH POETRY TRADITION

Yrd. Doç. Dr. Ömer SARAC*
Yrd. Doç. Dr. Cafer ÖZDEMİR**

Öz

Âşık Tarzı Türk Şiir Geleneğinde geçmişten günümüze en sık değinilen konuların başında aşk ve sevgili gelmektedir. Halk şairi; gördüğü, sevdiği ya da hayalindeki sevgili tasvirini farklı boyutlarda ele almıştır. Kimi halk şairleri sevgilinin fiziksel özelliklerini, kimileri de onun belirli olaylar karşısındaki tutumlarını dile getirmişlerdir. Âşık, toplumsal yaşamda var olan sevgili tipini, gerçek yaşamdan soyutlayarak mübalağalı bir biçimde ulaşılmaz bir peri ya da huri olarak anlatmaktadır.

Divan şiirindeki sevgili tasviri ile halk şiirindeki sevgili tasviri farklılık arz etmektedir. Divan şiirinde sevgilinin tüm fiziksel özellikleri dile getirilse de adı söylenmez. Ancak halk şiirindeki güzel ya da sevgili ayakları yere basan, daha gerçekçi, davranışlarıyla somut bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmamızda Âşık Tarzı Türk Şiir Geleneği içerisinde güzelin/sevgilinin hangi yönleriyle ele alındığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Âşık Tarzı Türk Şiiri, sevgili, güzellik unsurları, tip.

Abstract

In Âşık style Turkish poetry tradition, the primary subjects referred to from the past to the present are love and lover. Folk poets approached the depiction of the person they loved or their dream lover in different dimensions. Some folk poets expressed the physical features of the lover, while others expressed the lover's attitudes towards specific events. Âşık tells about the type of lover in societal life by isolating from the real life in an exaggerated way as an unreachable fairy or houri.

The depiction of lover in Divan poetry and folk poetry are different from each other. In Divan poetry, even if all the physical features of a lover are mentioned, the name is not. However, the beauty or the lover in folk poetry is seen as a more down-to-earth, more realistic and concrete type with her behaviors.

In this study, we will present with which aspects beauty/lover is addressed within Âşık style Turkish poetry tradition.

Key Words: Âşık style Turkish poetry, lover, elements of beauty, type

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi., Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Samsun/TÜRKİYE, omer.sarac@omu.edu.tr.

** Ondokuz Mayıs Üniversitesi., Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Samsun/TÜRKİYE, cafer.ozdemir@omu.edu.tr.

Giriş

Türk kültüründe önemli bir yer tutan *âşıklık geleneği*¹, yüzlerce yıllık geçmiş olan ve nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmış bir kültürel belleğin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca içinde yaşanan toplumun değer yargılarını, örf ve âdetlerini, ahlak anlayışını, hayata bakışını yansıtan bir değerler bütünüdür.

Âşık tarzı edebiyatın şekillenmesinde ozan-baksı geleneği önemli rol oynamıştır. Âşık edebiyatı ozan-baksı geleneğinin yanında tekke ve divan edebiyatından da etkilenmiş ve tüm bunların sonucu olarak kendine özgü bir icra geleneğine sahip bir edebiyat ortaya koymuştur (Çıblak, 2008: 24).

Âşık; sazlı, sazsız, doğaçlama yoluyla geleneğin özelliklerini taşıyan kişilere verilen addır. “Âşık Edebiyatının temsilcileri 16. yüzyıla kadar ‘ozan’² adını kullanırlarken 17. yüzyılda bu kelime olumsuz anlamda kullanılır olmuş ve tasavvufun da etkisiyle bu edebiyatın temsilcileri arasında ‘âşık’ adı yaygınlaşmıştır (Sakaoğlu, 1998: 369).” Âşıkların zaman içerisinde oluşturdukları kurallar ve sistemler bütününe de âşıklık geleneği adı verilmektedir. Bu geleneğin günümüzde varlığını devam ettiriyor olması, kültürel bellek ve kültürel mirasla yakından ilişkilidir.

“Âşık 15. yüzyılda Selçuklulardan sonra Anadolu’da ortaya çıkan sanatçı tipidir. Bu yüzyıl Türk milletinin refah içinde olduğu bir dönemdir. Bu ortamda ortaya çıkan âşık tipi, dolayısıyla büyük kültür birikiminin ve Anadolu’da yeni bir kültürle oluşmuş bir uygarlığın ürünü olmuştur. (Artun, 2012: 2)”

Âşıklar; gördükleri aksaklıkları, acıları, sevinçleri, özlemleri, gurbeti, hasreti, ölümü, yiğitliği kısaca hayatın türlü yönlerini şiirlerinde işlemişlerdir. Âşıkların, aşkın bazen ilahî, bazen beşeri, bazen de her iki yönünü ön plana çıkardıkları görülür. Onların şiirlerinde sıklıkla beşerî aşka değinilmiştir. Bu yüzden sevgiliye ait özelliklerin bu şiirlere yansması da doğaldır.

Âşık Tarzı Türk Şiir Geleneği içerisinde sevgili önemli bir yer tutmaktadır. Âşık şiirlerinde çoğunlukla merkezde yer alan güzeller, farklı yönleriyle dile getirilmiştir. Bu durum, güzel/sevgili olarak nitelendirilen karşı cinse duyulan ilgi ve sevginin bir tezahürü olarak kabul edilmelidir.

¹ Âşıklık Geleneği; işlerlikleri ve işlevsellikleri fazlaca değişmeyen, ancak dini, coğrafi ve tarihsel bağlamda adına ozan, şaman, kam, baksı, âşık, halk şairi, jırav, akın, ırcı vs. denilen yaratıcı ve icracı tiplerin tarihi süreçte meydana getirdikleri kültürel oluşumun Anadolu’daki adıdır. (Şişman, 2002: 68)

² Âşıkların proto-tipi “Ozan” denilen sanatçı tipidir. Ozanlar kopuz eşliğinde şiir sanatını icra etmeleri yanında, hekimlik, gelecekte haber verme, ruhlarla görüşme, ölümlerin ruhlarını gökyüzüne çıkarma gibi işlevleri nedeniyle de “Şaman” adı verilen din adamı tipine yaklaşmaktaydılar. Bu özellikleriyle nedeniyle onların toplumda etkin kişiler oldukları ve toplumu yönlendirdikleri bir gerçektir. (Şişman, 2002: 69)

1. Karakteristik Özellikler

1. 1. Zalim

Pek çok özelliği bir arada bulunduran sevgili, âşığa karşı oldukça zalimdir. Ona acı çektirmekten mutluluk duyar. Aşağıya aldığımız dörtlükte Kuloğlu, sevgilinin zulmüyle vücudunu yaraladığını, bu zulüm devam ettikçe yaralarının daha da artacağını dile getirmektedir:

Yaralandım, bir kaşları kemana
Vücudumun sağ yeri yok yarasız
Eğer *zalım* gelmez ise imana
Dahi ne şekle gire, siz göresiz (Öztelli, 1974: 330)

Bir başka dörtlükte ise Erzurumlu Emrah, "eli kanlı bir zalim" olarak nitelediği sevgilinin kendisini üzdüğünü ve halinin kimselere anlatılacak durumda olmadığını şöyle ifade etmektedir:

Emrah der üzüldü senden elim yâr
Ya kime söyleyim vâsf-ı hâlîm yâr
Behey *mürüvvetsiz kanlı zalim yâr*
Çok gördü yolunda mihnet gözlerim (Alptekin, 2004: 140)

1. 2. Dildâr

Âşık Tarzı Türk Şiir Geleneğinde sevgili; gönül çeken, kalbi hükmü altında tutan manalarında "dildâr" olarak nitelendirilmiştir. Sevgili, âşığın gönlünü çaldığı halde ona yüz vermeyen, ona eziyet çektiren, eza veren bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır:

Gönül bir *dildâra* kul olmak diler
Hal mükedder ola deyü korkarım
Yanıp yakıldığım görüp adûlar
Şen olup da güle deyü korkarım Kuloğlu(Öztelli, 1974: 308)

1. 3. Muhannet/Muhannat

"Muhannet" kelimesi Türkçe Sözlük'te "alçak, korkak, namert" anlamlarına gelmektedir (2011: 1704). Sevgilinin bir özelliği de muhannet olmasıdır. Âşığa sürekli acı çektiren sevgili muhannetlik yaparak da alçak olduğunu göstermektedir. Karacaoğlan güzeli/sevgiliyi aşağıdaki dörtlükte şöyle yermektedir:

Karac'Oğlan der ki sıkıldı canım
Gelmiyor yanıma *muhannat* yârim
Ezel söz vermesen n'olurdun zalım
Yıkılmış gönlümü yapabilin mi (Sakaoğlu, 2004: 452)

1. 4. Kadir Kıymet Bilmemek

Divan edebiyatındaki sevgili tipi ile halk şiirindeki sevgili tipi kadir kıymet bilmezlik noktasında birbiriyle örtüşmektedir. Kuloğlu, ideal sevgili tipinde bulunması

gereken özellikleri saydıktan sonra güzellerin olumsuz bir yönünün de kıymet bilmemeleri olduğunu şöyle dile getirmektedir:

Gel cem-eyle gönül, akıllı eyle
Bir güzel sev, *senin kıymetin bile*
Ağlarsam ağlayıp, gülersem güle
Kendine bir pâyidar ister, gönül (Öztelli, 1974: 305)

1. 5. Merhamet

Sevgilide bulunması gereken vasıflardan biri de merhametli olmaktır. Merhamet sahibi olan kimse, diğer insanlara kötülük düşünmez çünkü o aynı zamanda iman sahibidir. Merhametin güzele asalet de kazandırdığını düşünen Kuloğlu'nun dizelerinde bu düşünceler şöyle ifade bulmaktadır:

Asılzâde güzel, der idim ana
Rahm-edip bendesin gâhî bir ana
Merhametsiz güzel gerekmez bana
Bir, göğsünde imân var ister, gönül (Öztelli, 1974: 305)

1. 6. Vefalı Olmak

Sevgili, âşık için ulaşılmazdır. Her ne kadar âşık sevgiliye yakın olamasa da âşığa göre güzeller vefalı olduğunu göstermeli ve ağyara yüz vermemelidir:

Gevherî'ye emdir lebin, mest eyle
Âşık vefa rakibe kast eyle
Düşür kâküllerin zir-i dest eyle
Saçılıp yüzüne hâil olmasın Gevherî (Köprülü, 1962: 212)

1. 7. Nazenin

Sevgilinin en önemli özelliklerinden birisi de nazlı olmasıdır. Âşığı peşinden koşturan güzelin naz yapması âşığın kederini giderici bir etkiye sahiptir. Bu yüzden onun bu hali doğal karşılanmalıdır:

Nâzenin ülfeti gamı götürür
Kırar dom kâsesin camı götürür
Adam var esrârı gamı götürür
Adam var artırır baş ağrısını Süm mânî (Erkal, 2007: 187)

2. Fiziksel Özellikler

2. 1. Göz

Âşık Tarzı Türk Şiir Geleneğinde âşıklar, sevgilinin tasvirini yaparken bir güzellik unsuru olarak göz üzerinde dururlar. Şekil, renk, bakış gibi yönlerden ele alınabilecek göz hem divan hem de halk şiirinde üzerinde söz söylenen bir kavramdır. Kuloğlu, sevgilinin gözünün "ela" renkli olduğunu dile getirir:

Ala gözlüye bende oldum ben de
Cismim bunda ise canımız onda
Emretse giderdim Yemen'e, Hind'e
Sarvan olup katarını yederdim (Öztelli, 1974: 310)

Kara gözlü sevgili, âşığın aklını başından alır. Âşık Sümânî, derdine derman olacak tek kişinin kara gözlü sevdiği olduğunu şöyle ifade etmiştir:

İflâh olmam ben bu dertten ölürüm
Derdime bir çare bul *kara gözlüm*
Korkarım ki gurbet elde kalırım
Bana görünmüyor yol *kara gözlüm* (Erkal, 2007: 235)

Gözün halk şiirinde değinilen özelliklerinden biri de hükmedici ya da hükümdar olmasıdır. Bu açıdan Bayburtlu Zihni, sevgilinin gözlerini Hazreti Süleyman'ın tahtı ile eş değer olarak tasvir etmektedir:

Kâkülün serbölük zülfün yüzbaşı,
Çin mülkünün hükümrânı gözlerin,
Perçemin Hitayî, hâlin Habeşî,
Değer *taht-ı Süleymanı gözlerin* (Baba, 2009: 75)

2. 2. Yüz

İster divan şiirinde olsun ister âşık tarzı şiir geleneğinde olsun sevgilinin yüzü pek çok benzetme unsuruyla birlikte kullanılmıştır. *Peri suret, melek yüz, melek sîma* olarak vasıflandırılan yüz, âşık için çok değerlidir. Âşığın en mutlu olduğu an sevgilinin yüzünü gördüğü andır:

Bulanmasam çağlayuben akmazdım
Gözüm yaşın ummanlara katmazdım
Perî-peyker dilber kahrın çekmezdim
Benim yârim güzellerin hasıdır *Gevherî* (Köprülü, 1962: 208)

2. 3. Saç/Kâkül

Halk şiirinde sevgilinin en önemli unsurlardan biri "saç"tır. Saç/kâkül, âşığı sevgiliye bağlayan, onu cezbeden bir etkiye sahiptir. Bu nedenle sevgilinin en etkili silahlarından biri de onun saçıdır. Kuloğlu, gerdana ve yüze saçların döküldüğü bir sevgiliyi şöyle resmetmektedir:

Pek âşıkım âvâzına
Müştakım şirin sözüne
Gerdanına, mâh yüzüne
Kâkülleri döken dilber (Öztelli, 1974: 344)

Âşıklar için sevgilinin saçı kadar saçlarının örgüsü de önemli unsurlardan biridir. Belik, saç örgüsü demektir. Âşık Ruhsâtî sevdiğinin ismini söylemeden onu, saçının örgüsüyle şu şekilde tarif etmektedir:

Gönül eğlenir mi gurbet ellerde
On dokuz belikli kız olmayınca
Garip bülbül gibi öter dillerde
Açılıp gülleri yaz olmayınca (Kaya, 1999: 86)

2. 4. Bel

Halk şiirinde sevgilinin her bir uzvu, bir nesneye ya da bir varlığa benzetilmektedir. Divan şiirinde sevgilinin belinin mübalağalı bir anlatımla kıldan daha ince olduğu vurgulanır. Halk şiirinde ise bel, yaşanan gerçekliğe uygun olarak

somut nesnelere benzetilmektedir. Ercişli Emrah, sevgilinin ince belini şekil benzerliğinden ötürü “sürahi” kelimesi ile anlatmaktadır:

Okunur ismine ayet
Surahtır belin gayet
Gün be gün saat be saat
Artmadadır şanın Leyli (Saraçoğlu, 1999: 131)

2. 5. Ben

Geleneksel güzellik anlayışında önemli bir yeri olan ve “yuvarlak, nokta, siyah” gibi sıfatlar ile birlikte kullanılan ben/ler, sevgilinin güzelliğine güzellik katan bir unsurdur. Âşık edebiyatında sevgili/güzel tasvirinde “ben” değinilmesi gereken bir güzellik unsuru olarak görülür:

(Y)Üzünde *benler* Haşimi
Yoluna koydum başımı
Ölenece göz yaşımı
Eger silsem namert olum Ercişli Emrah (Saraçoğlu, 1999: 141)

Tokatlı Nuri ise sevgilinin gerdanındaki benlerin kendisini bülbül gibi inlettini şöyle dile getirmektedir:

Beni bülbül gibi nalân eyleyen
Gerdanında olan benler değil mi
Nazarım hüsnüne hayrân eyleyen
Yanağında açan güller değil mi (Yener, 1973: 154)

2. 6. Boy

Sevgili, halk şiirinde uzun boylu olarak tasvir edilmiştir. Karacaoğlan yaşadığı coğrafyada gördüklerini sevgili ile özdeşleştirmiş, güzelleri çeşitli benzetmeler yoluyla dile getirmiştir. Aşağıdaki dörtlükte sevgilinin uzun boyunu "kargı"ya ve "kamuş"a benzetmektedir:

On üçünde gözün süzer
Zülfünü gerdana düzer
Kargı kamuş gibi uzar
Boyu selvi dala benzer (Kaya 2004: 217)

2. 7. Yürüyüş

Doğa ile iç içe yaşayan bir toplumun kültürel ürünlerinde doğa unsurlarının bulunması ve bunlarla ilgili benzetmelerin yer alması toplumsal bir gerçekliktir. Halk şairlerinin/âşıkların şiirlerinde sevgilinin pek çok özelliğini doğadaki bitki ve hayvanlarla birlikte kullanmaları bunun en somut örneğidir. Karacaoğlan'ın şiirleri incelendiğinde sevgili ile doğa arasında sıkı bir ilişki kurulduğu söylenilebilir (http://turkoloji.cu.edu.tr/turgut_karabey_karacaoglanda_sevgili_mazmunu.pdf).

Aşağıya aldığımız dörtlükte Karacaoğlan, sevgilinin yürüyüşü ile yeşil ördeğin yüzüşü arasında bir bağ kurmuştur:

Evlerinin önü çardak
Elif'in elinde bardak
Sanki yeşil başlı ördek
Yüzer Elif Elif diye

“Kostak” kelimesi Türkçe sözlükte “Zarif, kibar, güzel, biçimli”(1994: 676) anlamlarına gelmektedir. Dadaloğlu sevgilinin yürüyüşünü kostak kelimesiyle anlatarak farklı bir yürüyüş tarzına sahip olması gerektiğini ifade eder:

Güzelin yüzü de ayın tekeri
Dili oğul balı nöbet şekeri
Omuzlar aşağı gerdan yukarı
Yürüyüşü kostak olur güzelin (Görkem, 2006: 224)

2. 8. Gümüş Vücut

“Günlük dilde, ortak dilde etkileyici anlatım sağlamak üzere kullanılan benzetmelerden şiir dilinde de büyük ölçüde yararlanılmaktadır. (Aksan, 1999: 124)” Âşık Tarzı Türk Şiir Geleneğinde sevgilinin bedeni hem parlaklığı hem de değerli olması yönüyle gümüşe benzetilmiştir. Gevherî, değerli gördüğü sevgilinin vücudunu hem “mübarek” kelimesiyle anlatmakta hem de onu “gümüş” sıfatıyla nitelendirmektedir:

Yine bir dilbere düşürdüm gönül
Mübarek vücudu gümüşe benzer
Zümre-i irfan ol ey ben’i fülful
Lâ’l-renk yanağı yemişe benzer (Köprülü, 1962: 225)

Dadaloğlu, bir dördlüğünde samur kürk giymiş, elma yanaklı bir sevgiliyi gümüş gerdanlı olarak betimlemektedir (Görkem, 2006: 278). Âşık Seyrânî ise kaşı gözü kara olan sevgiliyi anlatırken onun teninin/vücudunun gümüş renkli olduğunu söylemektedir:

Ey güzel ateş-i aşkınla seni
Elverir yandığım nâre doğrusu
Gerçi düşkünüyüm o *sîmin tenin*
Amma kaşın gözün kara doğrusu (Kasır, 1984: 234)

Divan şiirindeki sevgili tipinin fiziksel özellikleri ile âşık tarzı şiir geleneğindeki sevgili tipi benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla divan şiiri ile âşık tarzı halk şiirinin duygu, düşünce ve tarz noktasında birbiriyle paralel olduğu söylenebilir (Poyraz, 2014: 270) .

3. Diğer Özellikler

3. 1. Kahpenin Kızı

“Kahpenin kızı” ifadesi günlük hayatta insanların sevgiyle karışık bir kızgınlık duygusunu yansıtır. Bu kalıp söze âşıkların şiirlerinde de rastlamaktayız. Karacaoğlan sevdiği günele "kahpenin kızı" şeklinde hitap eder:

Evlerinin önü yazıdır yazı
Beyler bırakıyor ceyrana tazı
Sallanma *kahpenin kızı*
Ölürsem kanımı verebilin mi (Sakaoğlu 2004: 452)

3. 2. Ayağının Tozu/Toprağı

İster Divan şiiri, isterse de Halk şiiri olsun sevgilinin ayağının tozu veya toprağı âşık için kıymetlidir, kutsaldır. Sevgiliye bu kadar yakın olan bir nesnenin değerli olarak kabul edilmesine şaşırılmamalıdır. Sevgilinin ayağının toprağına yüz sürmek

âşık için mutluluk kaynağıdır. Kuloğlu sevgilinin ayağının tozuna yüz sürmeyi şu dörtlüğünde arzu etmektedir:

Kuloğlu der, yüzünü görürsem
Ayağın tozuna yüzüm sürersem
Selâm verip divanına varursam
Almaz isen Hak muradın vermesin (Öztelli, 1974: 319)

Âşık için sevgiliye ulaşmak zordur. Nasıl ki mübarek kişilerin yanına varıldığında saygıda kusur edilmezse sevgiliye ulaşıldığında da ona gereken saygı ve hürmet gösterilmeli, ayağının tozuna toprağına yüz sürülmelidir. Gevherî de sevgilinin ayağının tozuna yüz sürmeyi kutsal bir ritüeli yerine getirmekle eş tutmaktadır:

Karanfilim nazlı yâre varınca
Huzûr-ı izzetle gir selâm eyle
Ol mübârek cemâlini görünce
Hâkipâyeye yüzün sür selâm eyle (Elçin, 1998: 58)

Sevgilinin pâyine yüz sürmek aynı zamanda saygı ve büyüklük ifadesidir. Âşık için çok kıymetli olan bu toprağına yüz sürmek kutsal bir nesneye dokunmakla eş değerdir. Sevgilinin ayağının toprağına yüz sürmeyi arzulayan Kuloğlu, çaresizliğini şöyle dile getirmektedir:

Kaşların benzetmiş yaya
Ya doğ, ya doğarım der, aya
Yüz sürüp de hâkipâyeye
Sürebilmem, neylesem ben (Öztelli, 1974: 339)

3. 3. Maddiyata Önem Vermek

Âşık edebiyatında sevgilinin olumsuz vasıflarından en çok dile getirileni onun maddiyata önem vermesidir. Çoğu âşığın şiirinde karşılaştığımız bu durum genellikle sevgilinin kendisini değil de altın ve gümüşü tercih etmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Âşık Ömer, yaşadığı çağda güzellerin sevgiye değil de paraya pula değer vermesini sert bir şekilde eleştirmektedir. Bu durumda âşık ile sevgili arasındaki samimi hislerin ortadan kalktığını, tamamıyla çıkar ilişkisine dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Aktıkça sel oldu gözümden âblar
Sîm-ü zere mâil şimdiki hûblar
Ne gider gözümden gam-ü girdablar
Ne sîne zahmime timar bulunur (Köprülü, 1962: 290)

Sevgilinin özlemine çeken âşıkların zaman zaman onlardan şikâyet ettikleri de görülür. Onların gerçek sevgiye değil de akçeye değer vermeleri âşığı derinden yaralamaktadır. Bu durumda sevgili, âşığın eleştiri oklarına hedef olmaktadır. Gevherî, maddiyatı tercih eden sevgilinin, aile fertlerini dahi önemsemeyeceğini şu şekilde dile getirir:

Ben bu pendî çoktan eyledim ezber
Unutturdu bana ol zülfü kâfir
Güzeller görünce fülûs-ı ahmer
Senden değil geçer öz babasından (Elçin, 1998: 220)

19. yüzyıl âşıklarından Seyrânî, maddiyata değer veren sevgili tipini eleştirerek güzele ulaşmak için maddiyatın önemli olduğunu dile getirir. (Yüksel, 1987: 41) Güzel sevmenin bir bedeli olduğunu vurgulayan Erzurumlu Emrah, zamana bağlı olarak güzellerin de değiştiğini, paraya pula daha fazla değer verdiklerini, bu durumun âşığı üzdüğünü ifade eder:

Âşıklık isteyen derd-i ser ister
Bu derdi çekmeye dilde fer ister
Zamane dilberi sîm ü zer ister
Ya bizim vermeye paramız mı var (Ural, 1984: 116)

Tokatlı Nuri, geçmişteki sevgili tipinin çok değiştiğini, güzellerin samimiyetten yoksun sadece karşısındakinin cebine baktığını şöyle vurgular:

Nurî sen söylesen *fakirliğini*
Zira hiç anlamaz *tıkrılığını*
Eğer fark ederse *cıbrılığını*
Her gün eğlenecek saz eder seni (Köprülü, 1962: 500)

Âşık Şem'î, yaşadığı çağdaki güzellerin giyim kuşamlarının da değiştiğini, bunun neticesinde parasız kimselere yüz vermediklerini şöyle dile getirir:

Şimdiki dilberler söze uyarlar
Bakmazlar *gedâya ararlar bayı*
Anlar *dâim atlas libas giyerler*
Beğenmezler bizim eski abayı (Halıcı, 1982: 111)

3. 4. Sadakatsizlik

Toplumsal yapıdaki değişime paralel olarak sevgili tipinde görülen vefasızlık, sadakatsizlik âşıkların şiirlerinde ele aldıkları ve eleştirdikleri konuların başında gelmektedir. Erzurumlu Emrah, sevdiğinden ayrı kalmaya dayanamasa da onda gördüğü değişimleri yermekten de geri durmaz:

Ahd ü peymânıma sakın aldanma
Pervaneler gibi nârına yanma
Andına aldanıp sadakat sanma
Zamane *hûbunda sadakat mi var* (Ural, 1984: 116)

Sonuç

Âşık edebiyatında çok değişik konulara değinen âşıkların şiirlerinde sevgili tasviri de önemli bir yer tutar. Âşık şiirinde işlenen sevgili tipi, ele alınan fiziksel özellikler aynı olsa da divan edebiyatındakine nazaran daha somut ve daha gerçekçidir. Şairin divan şiirinde idealleştirerek hayalinde yaşattığı sevgiliye karşılık halk şiirinde âşıklar sevgiliyi övmekle birlikte bazen de eleştirmektedir.

Yapılan bu çalışmada sevgilinin fiziksel ve karakteristik özelliklerinin yanında olumlu ve olumsuz davranış ve tutumları da ele alınmıştır. Bu durum âşıkların toplumsal yaşamla iç içe olduğunun bir kanıtı olarak değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- AKSAN, Doğan (1999). *Şiir Dili ve Türk şiir Dili*, Ankara: Engin Yayınevi.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2004). *Palandöken'in Zirvesindeki Âşık/Erzurumlu Emrah*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARTUN, Erman (2012). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı Edebiyat Tarihi/Metinler*, Adana: Karahan Kitabevi.
- BABA, Mustafa Okan (2009). *Bayburtlu Zihni*, İstanbul: Heyamola Yayınları.
- CUMBUR, Müjgan (1973). *Karacaoğlan*, Ankara.
- ÇIBLAK, Nilgün (2008) *Âşık Şiirinde Taşlamalar*, Ankara: Ürün Yayınları.
- ELÇİN, Şükrü (1988). *Gevherî Divânı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- ERKAL, Abdulkadir (2007). *Âşık Sümmânî*, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- GÖRKEM, İsmail (2006). *Yeni Bilgiler Işığında / Dadaloğlu / Bütün Şiirleri*, İstanbul: E Yayınları.
- HALICI, Feyzi (1982). *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KAYA, Doğan (1999). *Âşık Ruhsâtî*, Sivas: Sivas Belediyesi Kültür Yayınları.
- — — — (2004). *Yaşnâmeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Fuat (1962). *Türk Saz Şairleri I-V*, Ankara: Milli Kültür Yayınları.
- ÖZTELLİ, Cahit (1964). *Dertli-Seyrani*, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- POYRAZ, Yakup (2014). *Âşık Tarzı Türk Şiirinde Divan Şiiri Hayal ve Mazmunlarının Kullanılması*, Folklor ve Edebiyat, C. 4, ss. 245-274.
- SAKAOĞLU, Saim (1998). *"Türk Saz Şiiri"*, *Türk Dünyası El Kitabı*, C.3, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- — — — (2004). *Karaca Oğlan*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- SARAÇOĞLU, Ali (1999). *Ercişli Emrah*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ŞİŞMAN, Bekir (2002). *"Türkiye ve Kazakistan'da Yaşayan Âşıklık Geleneğinin Değişmeyen Unsurlar Açısından Karşılaştırılması"* Milli Folklor, C. 7, S. 54, ss. 68-74
- Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- URAL, Orhan (1984). *Erzurumlu Emrah/Hayatı-Şiirleri*, İstanbul: Özgür Yayın-Dağıtım.
- YENER, Cemil (1973). *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul: Bateş Yayınları.
- YÜKSEL, Hasan Avni (1987). *Âşık Seyrânî*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Sanal Kaynaklar

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/turgut_karabey_karacaoğlanda_sevgili_mazmunu.pdf